

#01

EL CONTE ÉS
LA SELVA: LECTURA
CRÍTICA-ECOLÒGICA
DE
*LOS CUENTOS DE
LA SELVA*
D'HORACIO
QUIROGA

Diego Fabián Arévalo Viveros
Màgister en Literatura

Universidad de los Andes-Colombia

Cita recomanada || ARÉVALO VIVEROS, Diego F. (2009): "El conte és la selva: lectura crítica-ecològica de *Los cuentos de la selva* d'Horacio Quiroga" [article en línia], *452°F. Revista electrònica de teoria de la literatura i literatura comparada*, 1, 121-132, [Data de consulta: dd/mm/aa] < <http://www.452f.com/issue1/el-cuento-es-la-selva/> >.

Il·lustració || Mireia Martín

Traducció || Joan Ferrús Vicente

Article || Rebut: 23/04/2009 | Apte Comitè científic: 04/05/2009 | Publicat: 01/07/2009

Llicència || Llicència Reconeixement-No comercial-Sense obres derivades 3.0 de Creative Commons.

Resum || Utilitzo la perspectiva crítica ecològica per aproximar-me a *Los cuentos de la selva* (1918) d'Horacio Quiroga amb la finalitat de reflexionar sobre el que he anomenat el dir ecològic. Això últim implica analitzar com, en allò dit per els personatges-animals dels contes de Quiroga, es revela com una forma de comunicació "selvàtica". Els animals parlen, però no com humans. Utilitzen les paraules, però aquestes, més que servir en la discussió de problemes històricament rellevants per la humanitat (l'ànima, la raó, etc.), reflexen els aconteixements de la naturalesa. Les paraules funcionen com un ecosistema. Els diàlegs dels tigres, els enunciats de les boes, les expressions dels tucans, etc., estan determinats per una preocupació particular: la selva com a aconteixement. En aquest cas, podríem afirmar que Quiroga imagina la selva creant personatges capaços de "parlar en verd" i "dialogar l'hàbitat".

Paraules clau || Horacio Quiroga | *Los cuentos de la selva* | Ecologia | Selva | Esdeveniment | Paraula.

Abstract || The main porpoise of this article is to use a critical and ecological approach to read Horacio Quiroga's text *Los cuentos de la selva* (1994) so to think about, what I have intended to name, ecological discourse. In order to achieve this objective, I will analyze how character's speech reveals a "jungle communication". Animals talk but not like human beings do. They use words to talk about native life but they do not talk about important human topics such as soul, thought, and so on. Words are used as an ecological system. Tigers and boas dialogues and toucan expressions have a particular interest: jungle as an event. We can affirm that Quiroga imagines jungle creating characters able to «talk the green» and to «dialogue the habitat».

Keywords || Horacio Quiroga | *Los cuentos de la selva* | Ecology | Jungle | Event | Word.

0. Introducció: el discurs ecològic

Debe de ser hora de dormir –murmuró Anaconda. Y pensando deponer suavemente la cabeza [...] la aplastó contra el suelo en el sueño final.

Horacio Quiroga

A “Juan Darién”, un dels contes de la selva (1984) d'Horacio Quiroga, podem escoltar com un personatge es dirigeix a la multitud amb les següents paraules: “¡Marquémoslo con rayas de fuego! ¡Quemémoslo en los fuegos artificiales!” (Quiroga, 1984: 213). Aquest personatge, conegut com “el domador”, es troba enfront d'un tigre. És important saber que la fera a la que es refereix, i a la que un poble sencer vol exterminar, ha viscut durant molt temps entre la gent, amagant-se sota l'aparença d'un nen. En ser descobert, és aprehès per la multitud. A pesar dels precés que el nen-tigre pronuncia per tal d'ésser alliberat, “perdón” (212), la gent del poble el tortura i el maltracta: “En el fondo de la jaula, arrinconado, aniquilado en un rincón, sólo quedaba un cuerpecito sangriento de niño, que había sido Juan Darién. Vivía aún y aún podía caminar cuando se le sacó de ahí” (212).

Pels interessos del present article, vull centrar l'atenció sobre les paraules “quemémoslo” y “marquémoslo” (213). Segons la perspectiva crítica que he escollit, aquestes expressions, dins del món ficcional de *Los cuentos de la selva*, s'integren en allò que podríem denominar com discurs humà: enunciats produïts per personatges antropomòrfics que instal·len, en la naturalesa dels contes, el tema de la destrucció de la natura. Segons la nostra visió, cada cop que un personatge humà parla en un o altre conte, reitera la mort de la fauna i en general, de l'ecosistema. El discurs humà apareix tan sols per planejar, anunciar, ordenar i executar la destrucció i l'arrasament de l'hàbitat: “¡matémosle en seguida!” (213); “no cuesta nada probar un primer tiro” (151). Ara bé, aquest tipus de discurs, contrasta i s'oposa a un *discurs ecològic*: enunciats dels personatges-animals de *Los cuentos de la selva* en els que es llegeix l'esdevenir de la naturalesa. Si el discurs humà ordena, planeja, etc. La destrucció de la natura, el discurs ecològic mostra la selva, la presenta com a paraula². La pretensió de la meua reflexió és concentrar-me en l'anàlisi del discurs ecològic. L'estudiarem als contes: “La anaconda”, “El regreso de Anaconda”, “Juan Darién”, “La abeja haragana” i “Las medias de los flamencos”, obres que formen part de *Los cuentos de la selva* d'Horacio Quiroga.

A mode d'hipòtesi, pensem que els enunciats produïts pels animals dels contes de Quiroga, contenen la selva; en allò que diuen les serps, tigres, formigues, es revela una forma de comunicació

NOTES

1 | La perspectiva a la que ens referim és la crítica literària ecològica, la qual estudia la relació cultura-naturalesa present en les obres d'art; aquesta tendència crítica s'aproxima a l'obra d'art assumint que ella estableix una relació fonamental amb el medi ambient on és creada. L'obra reproduceix els ritmes de la naturalesa; mai s'aparta d'un medi ambient que és imaginat. Per a la crítica literària ecològica, l'ecosistema és el lloc de l'obra d'art. Karl Kroeber afirma, “Ecological literary criticism concentrates on linkages between natural and cultural process [...] Ecological criticism is holistic[...]” (Kroeber, 1994: 1).

2 | Pels propòsits del nostre article és necessari entendre el discurs ecològic com paraula enunciada pels personatges-animals dels contes de Quiroga, la finalitat dels quals és revelar, mostrar i imaginar els ritmes de la naturalesa; el discurs ecològic es pot entendre també com paraula on la selva és el contingut i, de la mateixa manera, la forma. Kroeber, en referència al poema “West Wind” de Shelley, afirma: “nature must be conceivable as more than systems of repetitive regularity, The west wind must be acclimated within the imagining mind if it is to become the vehicle of any humanly significant ‘resurrection’, that is, a revival that is more than cyclical repetition” (Kroeber, 1994: 122). El discurs ecològic en aquest cas, capta i fa evident l'esdevenir natural.

“selvática”. Els animals-personatges parlen però no com humans. Empren les paraules, però aquestes no són útils en la discussió de problemes històricament rellevants per la humanitat (l'ànima, la raó, la ciència, etc.), reflecteixen l'esdevenir de la naturalesa; les paraules funcionen com un ecosistema. Els diàlegs dels tigres, els enunciats de les boes, les expressions dels tucans, estan animats i determinats per una altra preocupació: la seva com esdeveniment. Allò que discuteix un animal amb un altre, les paraules amb les que ho fa, són la selva mateixa, raó per la qual podem afirmar que Quiroga imagina aquesta última tot creant personatges animals capaços de parlar el verd, dialogar l'hàbitat, capaços de dir allò que no és pròpiament humà i que succeeix al riu, a l'arbre, etc.; en aquest cas, és important recordar allò que afirma Karl Kroeber al seu llibre *Ecological Literary criticism* (1994) “words may manifest how processes of external nature and processes of human imagining can be mutually reinforcing” (Kroeber, 1994: 121).

Així doncs, a la nostra hipòtesi hem d'afegir el següent: si per l'ecologia, “science of relations-ships” (Mcdowell, 1995: 372) tant abelles com lloros i flors es comuniquen d'alguna manera, existint un nexa entre tots els éssers vivents, Quiroga fa tornar llegible aquest estrany idioma; els seus animals imaginats parlen i dins aquest esdeveniment el lector descobreix aquesta “altra” comunicació que és la selva; raó per la qual podríem afirmar que en el cas de *Los cuentos de la selva*, no estariem enfront d'una antropomorfització dels animals: si aquests diuen i parlen en espanyol és per manifestar una “llengua” que succeeix al bosc, i que, per emprar un oxímoron, és el silenci propi de la selva.

1. Selva y xiuxiueig

Sintió en su corazón herido que ante la
suprema ley del universo, una vida equivale
a otra vida...

Horacio Quiroga

Per iniciar la meua reflexió vull formular una pregunta que segons el meu judici és clau per entendre allò que hem denominat com “el discurs ecològic”: a la selva existeix una forma de comunicació entre els éssers vius? Per respondre-la, acudim a alguns dels estudis que parlen sobre com es produeix la vida a les selves tropicals d'Amèrica. Així per exemple, a l'article titulat *Soil and soils process research* (1994), Phillip Sollins afirma que el sòl de la selva no es pot entendre aïllat del clima, la topografia, les plantes i, en general, aïllat de la vida que el transita i creix sobre seu. Per aquest autor, el sòl de la selva es troba completament integrat amb els éssers vius i inerts, amb els quals estableixen amb ell una relació indissoluble mitjançant la qual el metamorfosegen transformant-se ells mateixos,

també. Gràcies a aquesta relació que estableixen els éssers amb el sòl, aquests s'alimenten, són caçats, moren, es descomponen, etc.

Així doncs, tota metamorfosi del sòl és possible perquè la totalitat dels sers vius i morts intervenen en ell i viceversa; fenomen que explica com el sòl es troba lligat a dos esdeveniments Olaus per entendre la selva: la fertilitat i la mort. "Soils with correlative factors such as climate and topographic position, strongly influence plant growth, survival and reproductive success" (Sollins, 1994: 34). Fertilitat i mort succeeixen en la mesura que s'estableixen relacions entre el sòl, el clima i els éssers vius en conjunt: "soil physical structure is important because it affects 3 espe-holding capacity (thus, plants) rates and pathways of 3 espe-infiltration, and aeration and microbial activity" (Sollins, 1994: 46). D'aquesta manera, en parlar del sòl selvàtic, necessàriament s'ha d'apel·lar al terme "correspondence" (Sollins, 1994: 45), el qual permet aproximar-se a les interconnexions que succeeixen entre les forces vives i mortes de la selva, les quals mai deixen que el sòl estigui inactiu. El sòl es mou, esdevé, respira, mor i neix. És trànsit, s'aixeca amb els ocells, és esdevenir: fruit, serp, terra: metamorfosi.

D'altra banda, al llibre *Tropical nature* (1995), Ken Miyata i Adrian Forsyth, al capítol denominat "Fertility" criden l'atenció sobre allò que ells denominen "tremendous mass of life" (Miyata, Forsyth, 1995: 19). Al respecte, és necessari formular algunes preguntes que ens ajudaran a centrar-nos en el problema tractat en la seva investigació: com pot mantenir-se activa la vida de tants éssers vius en un lloc com la selva? Sota quines exigències d'energia? D'on provenen tants nutrients, necessaris per proporcionar vida a milions i milions d'animals i plantes? Quin procés selvàtic proveeix constantment d'aliment a tots els éssers vius? Quan formulem aquestes preguntes, hem de meravellar-nos, ja que la imaginació no seria suficient per desxifrar la quantitat d'aliment que dia rere dia demanen els éssers vius a l'hàbitat selvàtic. Com s'ho fa la selva per bastir d'aliment a tots els seus éssers? Quins processos, moviments i intercanvis esdevenen en ella per tal que això sigui possible? Els autors intenten elaborar una resposta a aquests interrogants.

Per tal que l'energia i l'aliment circulin a la selva és necessari que es doni un procés que els investigadors denominen com "close association between" (19). Mitjançant aquest procés, cada ésser viu i inert de la selva, actua com un transformador d'aliment i com un portador d'energia. És com si tots, ocells, rius, fulles, treballessin fent circular els nutrients. Cada ésser tindria una funció en aquest sentit. No n'hi ha cap que no posseeixi aquest atribut. Tots, tigres, anacondes, peixos, flors, són conductes per on circula la vida, l'energia, l'aliment. La totalitat dels éssers que habiten la selva

---

s'encarreguen de transformar aquests tres components i, així doncs, assegurar la seva mobilitat, el ser fluctuant; els porten dins seu i, encara més, se'ls proporcionen als altres quan per exemple un ésser caça i s'alimenta d'un altre o quan, per exemple, un lloro picoteja un fruit "there is a dynamic balance in this rapid turnover of life and death" (Miyata, Forsyth, 1995: 19). Sense l'associació entre els éssers seria impossible la vida a la selva. Aquesta comunitat d'intercanvis assegura que la vida es mantingui i es renovi i, per tant, que els nutrients i l'energia circulin.

En un tercer article, *Ecosofía Makuna* (1993), escrit per Kaj Arhem, es planteja el dilema de com la vida a la selva és percebuda per una comunitat indígena. Si els biòlegs i botànics expliquen el funcionament de la selva mitjançant correspondència i associacions entre els éssers vius, en el cas del poble Makuna, la selva s'explica mitjançant una cosmogonia segons la qual, la fauna, l'altre aparentment diferent de l'ésser humà, és percebut com un igual. Pel poble Makuna, els animals posseeixen esperit; tenen cases, vida social, ballen i es pinten els rostres per realitzar els seus rituals. Els peixos, per exemples, es disfressen de peixos, però un cop arriben als seus llits, sota l'aigua, es treuen les màscares i tornen a ser gent: un altre poble que viu sota l'aigua. Això no tan sols succeeix amb els peixos sinó també amb la resta dels animals. Ara bé, la particularitat de la cosmogonia d'aquesta cultura és que l'altre diferent a l'ésser humà, a part de posseir esperit i ser igual, és vist també com un possible devorador o com aliment: "Todas las otras formas de vida son clasificadas como 'nuestra comida' o 'aquellos que se alimentan de nosotros'" (Arhem, 1993: 111).

En aquest cas, existiesen per als Makuna, altres pobles disfressats d'animals que els proporcionen aliment i que, en defecte, s'alimenten d'ells. Els Makuna reben energia dels pobles humans disfressats d'animals i a la vegada, ells entreguen aliment als altres pobles que en necessiten. Per tal que l'aliment circuli, és necessari, emperò, acudir al ritual:

Quando los animales bailan ellos se reproducen y multiplican a sí mismos [...] cuando la gente baila en este mundo, nuestros espíritus también bailan en las malocas de baile de los animales [...] si la gente y el chamán no llena la cuya de coca y rapé en la maloca de baile de los animales, los animales no se reproducirían y multiplicarían. (117)

En aquesta cosmogonia trobem un arrelat sentit d'unitat dels éssers que habiten la selva, uns es donen als altres: tan sols així la vida és possible. L'associació, la correspondència, aquí s'experimenta en termes mítics. La dansa i el ritual consoliden les relacions entre les espècies i els possibles intercanvis entre elles per tal que la vida i la selva continuïn.

Tornem a la nostra pregunta: existeix comunicació entre la selva? Circula un xiuxiueig entre ella? Responguem: entre les espècies i els éssers que habiten la selva no circulen cartes, missatges virtuals, etc. La lletra ni és una de les maneres del discurs. No obstant això, els éssers s'apropen els uns als altres, es relacionen, s'entreguen i es donen per tal que l'altre visqui. Sembla ser que a la selva s'esdevé una comunicació silenciosa. Les connexions naturals entre les multituds d'habitants selvàtics constitueixen aquest tipus de comunicació, el resultat de la qual és l'esdevenir de la vida, el succés de la mort³.

La fam que sent la fera enfront de la seva presa adormida i l'esplendor d'un fruit penjat enfront d'un ocell, semblen ser exemples d'un llenguatge que permet la correspondència, les associacions entre els éssers per que la vida a la selva sigui possible. En aquest cas, existiria una comunicació mitjançant la qual "una vida equival a una altra vida (Quiroga, 1984: 204), llenguatge natural que la ciència ecològica prova d'entendre; "ecology treats of total interrelationships of organism and their environments" (Kroeber, 1994: 23).

2. ... I el xiuxiueig es fa paraula

Somos nosotros quienes tenemos miedo...
 –chilló a la sordina una arpía plumiza.
 Horacio Quiroga

A la hipòtesis que plantejava a l'inici d'aquest article, afirmava que els animals imaginats pel narrador de *Los cuentos de la selva* posseeixen un "discurs ecològic", una parla les paraules de la qual revelen la naturalesa. La selva anima les seves expressions i, per això mateix, allò que es manifesta als seus diàlegs no és altra cosa que allò que succeeix a bosc, al riu, al rusc d'abelles. Cada paraula presenta l'hàbitat; cada frase dita per un animal es correspon amb aquesta altra comunicació que permet als éssers vius interactuar per sobreviure. Les paraules dels animals imaginats per Quiroga, fan llegibles aquest xiuxiueig que és el moviment, l'esdevenir de la vida selvàtica. D'aquí que pel lector, allò dit pels animals, se li presenta com estrany, poc usual, com si els que fessin servir les paraules, no parlessin del tot; al respecte, Martha Canfield, parlant sobre els diàlegs dels animals als contes de Quiroga, afirma: "las cosas que se dicen entre ellos tienen que ver con la realidad inmediatamente percibida, con una memoria de corto alcance –y en esto más sensibles que el hombre– con ciertos fenómenos de percepción extrasensorial" (Canfield, 1990: 33).

NOTES

3 | És important entendre, en aquest cas, que els processos mitjançant els quals circula l'energia a la naturalesa i a la selva, estan determinats per una "natural vitality" (Kroeber, 1994: 51) que possibilita l'esdevenir de la vida i la mort com successos no oposats i aïllats sinó integrats, els dos, a la transformació constant de l'ecosistema.

Sense dubte, aquest llenguatge que desenvolupen els animals imaginats per Quiroga, d'alguna manera, han de tenir relació amb l'experiència que l'autor va tenir de la selva; experiència que, per la mateixa Martha Canfield, fou totalment "autèntica"; la selva es per Horacio Quiroga "elaboración simbólica a partir de la experiencia real y como culminación de un viaje interior de purificación" (31). D'aquest tema ens n'ocuparem al finalitzar la nostra reflexió.

Ara bé, per escoltar el xiuxiueig de la selva instal·lat en les paraules dels animals de *Los cuentos de la selva* és necessari acudir als seus diàlegs. Si el so selvàtic es conforma per les infinites interrelacions i contactes entre els éssers vius i inerts, en allò dit pels animals imaginats per Quiroga, aquest so es reproduïx en allò que afirmen, pregunten, i contesten; al conte "La abeja haragana" (1984), un dels seus personatges, l'abella, diu: "—Es cierto [...]. No trabajo y yo no tengo la culpa" (Quiroga, 1984: 84). La serpiente, la seva interlocutora, contesta: "Siendo así [...] voy a quitar del mundo a un mal bicho como tú. Te voy a comer abeja" (84).

Aquest tipus de diàlegs, summament tensos entre diferents espècies es reiteren en la majoria de contes de la selva. A "Anaconda", trobem que la cobra parla en aquests termes: "Y tú menos que nadie, porque me tienes miedo" (120). La anaconda respon, "¡Miedo yo!" (120). De la mateixa manera, a "El regreso de la Anaconda", es produeix un diàleg entre les serps i l'anaconda; aquesta última diu "¡cuidado!" (145), i les serps responen, "¡entendido! [...] pero algún día te hemos de pedir cuenta de esto" (145). I torna novament l'anaconda, "En otra época [...] rendí cuenta a alguna de ustedes... Y no quedó contenta. ¡Cuidado tú misma hermosa Yarará! Y ahora mucho ojo" (145). A "La tortuga gigante", el ratolinet diu a la tortuga, "¡Ah, zonza, zonza!, [...] ¡nunca vi una tortuga más zonza!" (11). I en un altre conte, "Las medias de los flamencos", les víbora diuen, "¡No son medias! [...] ¡Sabemos lo que es! ¡Nos han engañado! ¡Los flamencos han matado a nuestras hermanas y se han puesto sus cueros como medias! ¡Las medias que tienen son víboras de coral!" (18). El narrador d'aquest conte, després del diàleg agrega:

Al oír esto, los flamencos, llenos de miedo porque estaban descubiertos, quisieron volar; pero estaban tan cansados que no pudieron levantar una sola pata. Entonces las víboras de coral se lanzaron sobre ellos, y enroscándose en sus patas les deshicieron a mordiscones las medias. Les arrancaron las medias a pedazos, enfurecidas, y les mordían también las patas, para que murieran. (19)

En aquests diàlegs, més que parlar, els personatges animals sobreviuen a la selva. Els enfrontaments verbals que es produeixen entre una i altra espècie no fan més que reproduir la lògica de les interrelacions entre éssers vius, les quals, tal i com queda vist,

---

succeeixen en un ambient de total tensió; aquesta tensió, emperò, és la que permet que la vida succeeixi; que la fertilitat, l'alimentació, la circulació de l'energia i els nutrients siguin un fet. És necessari recordar aquí la cosmologia Makuna en la que els altres diferents a l'ésser humà són vistos com aliment o com devoradors. Aquesta lògica, no obstant això, és la que li permet a l'ecosistema selvàtic preservar-se, és a dir, moure's, estar en una contínua metamorfosi. En aquest cas, les paraules dels animals als contes de Quiroga, reflecteixen aquella profunda i vital tensió selvàtica, mitjançant la qual es realitzen apropaments entre els diferents éssers vius. Els animals s'agredeixen, es desafien, es maltracten verbalment (i física), però tot això s'ha d'assumir com l'esdevenir de la naturalesa; esdevenir selvàtic en el que és necessària la mort del naixement d'altres: "Although the risks may be exaggerated, dangerous creatures do inhabit these places, and tension, which puts a fine edge on your senses and makes you more aware of your environment, can be highly adaptive" (Miyata, Forsyth, 1995: 185).

Així, allò que revelen les paraules dels animals imaginats als contes de Quiroga no és altra cosa que el moviment de la selva. La metamorfosi d'aquesta última queda dita i en el mateix sentit, la transformació de l'energia, la circulació de l'aliment, la correspondència entre tots els éssers vius i la denominada "associació" que els permet viure. Tot això que forma el gran xiuxiueig de la selva, es repeteix en el que diuen els animals creats per Quiroga. És cert, existeix una harmonia gens pacífica, però un tipus d'harmonia específica de la selva. Segons Martul Tobía i Kathleen March, a Quiroga li interessa "la relación de semejanza con el árbol, en ella se delata la presunción de una naturaleza que vive y crece unificadamente según una armonía sangrienta" (Tobío, March, 1987: 75). En aquest sentit, una serp, per exemple, diu a l'abella: "Con justicia o sin ella, te voy a comer" (Quiroga, 1984: 85).

De la mateixa manera, és important tenir en compte que als diàlegs que ens mostra Quiroga, tots els animals participen. Les formigues intervenen, "somos las hormigas, Anaconda, [...] y venimos a hacerte un reproche" (145). Los tucanes expresan, "nosotros no somos pájaros cualquiera [...]" (137). El cavall diu, "No importa [...] puedo darme por contento con este rico pasto" (197). El tigre, "ya estoy pronto, hermanos" (216) las serpientes, las boas, etc. En definitiva, tots poden dir la selva; allò que en altres paraules significa, tots participen en aquesta gran tensió i metamorfosi que té com a escenari els boscos, els rius, entre altres. És important recordar el que ens diu Karl Kroeber al respecte: "[...] essential to this perspective is the recognition of each specific element of the whole, not as equal to every other but as equally necessary in its

special fashion to integrity of the entire system". (Kroeber, 1994: 56).

Precisament, aquesta no igualtat i de la mateixa manera, la diferència entre els individus que habiten la selva, també queda dita per les paraules dels animals-personatges. Cada animal quan parla, es reconeix ell mateix com únic, amb característiques pròpies i també irrepetibles que cap altra espècie posseeix. L'Anaconda, per exemple, tot destacant la seva individualitat i els seus trets físics diu "Cuando un ser es bien formado, ágil, fuerte, veloz, se apodera de su enemigo con la energía de nervios y músculos que constituye su honor" (Quiroga, 1984: 119). La paraula en aquest cas, serveix als animals per descriure els trets físics que cadascun d'ells posseeix i que són indispensables per a que s'integri, a través seu, la totalitat de l'ecosistema: "[...] the (quite literally) infinite worth of each unique life, however small, insignificant, or humble depended not on its being equal to others but, instead, on its making a peculiar contribution to the wholeness of an entire system of vitality, a wholeness constituted by almost endless differences of diversely individualized beings." (Kroeber, 1994: 57).

3. Conclusió: la selva es la casa de la paraula

La casa, motivo de preocupación en la selva, habíase convertido en establecimiento científico.

Horacio Quiroga.

D'aquesta manera, tal i com queda suggerit, les paraules dites pels animals de *Los cuentos de la selva* reiteren allò que succeeix a la naturalesa. Entre allò dit i la selva existeix un nexa indissoluble, poètic. El xiuxiueig de la vida que esdevé a les rames i a les arrels d'un gran arbre, és diàleg als contes d'Horacio Quiroga.

Però no acaba tot aquí. Precisament, que la selva sigui dita és allo que la fa tornar fascinant als contes de Quiroga; enfront d'aquest fet ens preguntem: què ha passat amb el seu llenguatge, la seva manera de parlar, amb les seves paraules? Quins esdeveniments ha patit com escriptor per a que el seu llenguatge sigui capaç de revelar la naturalesa? Per provar de respondre, hem de recordar el que significà Misiones per l'autor.

Misiones⁴, és el lloc selvàtic on l'autor visqué durant molt temps. Però, més que això, és també l'espai on Quiroga troba la selva i, per això mateix, el territori on inventa un llenguatge que no és el de la ciutat o el de l'anomenada "civilització". Misiones és un estat de l'ànima per a Quiroga; allí, tal i com diu Martha Canfiels, l'escriptor es purifica i es converteix ell mateix, en un altre: el que escolta el xiuxiueig de la selva i l'escriu. Als marges de la raó occidental, la seva llengua

NOTES

4 | Com podem constatar a qualsevol biografia sobre Horacio Quiroga, Misiones fou el lloc selvàtic que determinà la seva visió sobre el món i, sense cap mena de dubte, també la seva obra. Quiroga s'instal·là durant molt temps a Iviraromí, zona fronterera entre Uruguai, el seu país, i Argentina. És important recordar que Quiroga descobreix la seva amb una expedició fotogràfica a les ruïnes de San Ignacio, acompanyat per Leopoldo Lugones, l'any 1901.

---

es transforma, es comença a correspondre amb l'arbre, el tigre, el so del devenir selvàtic. No en va, Boe Jitrick afirma de Quiroga que: "por de pronto, adquirirá un aspecto más duro y selvático, empezará a crecer el mito de su hurañía, de su capacidad de desapegarse de los halagos y las vanidades urbanas" (Jitrick, 1967: 21).

Es forja així, tant en la vida com en l'escriptura de Quiroga, una forta crítica a la cultura occidental; l'escriptor fuig d'aquesta i viatja cap a "lo bárbaro"; renuncia a l'ordre, a la comoditat i s'instal·la a Misiones on empenirà la seva obra: "reconocido buscador de las márgenes, pareciera ser que desde la libertad de las fronteras le fue posible emprender obras "de todos los colores" (Fleming, 1995: 106).

Llavors, la valoració que hem de fer de Quiroga ha d'apuntar a reconèixer el seu enorme esforç per inventar un llenguatge selvàtic d'Amèrica, en una època en la que la majoria d'escriptors aspiraven a simular de manera correcta les modes literàries vingudes d'Europa. Per això es diu que Quiroga "se ponía en las antípodas de D.F. Sarmiento" (Canfield, 1990: 31).

Això de posar-se a les antípodes no és que fer de la selva la casa de la paraula. Fer de la narració, el lloc dels tigres i l'aigua. Crear, com diu Victor Fuenmayor, "la analogía escencial" (Fuenmayor, 1998: 9) entre el cos, l'escriptura i la naturalesa que seria, a les últimes, el significat "quiroguià" d'Amèrica.

Bibliografía

- ARHEM, Kaj (1993): "Ecosofía Macuna", Correa, Francois (ed.), *Selva humanizada, ecología alternativa en el trópico húmedo colombiano*, Bogotá, Instituto Colombiano de Antropología, 109-126.
- CANFIELD, Martha (1990): "Horacio Quiroga: La selva sagrada y el reino imperfectible", *Revista de la Universidad Nacional*, 24, 31-34.
- FLEMING, Leonor (1995): "Horacio Quiroga y la crítica", *Cuadernos Hispanoamericanos*, 537, 103-108.
- FORSYTH, Adrian and MIYATA (1995): *Tropical Nature*, New York, Touchstone.
- FUENMAYOR, Víctor (1998): *Materia, cripta y lectura de Horacio Quiroga*, Zulia, Universidad de Zulia.
- JITRICK, Noe (1967): *Horacio Quiroga*, Buenos Aires, Centro Editor de América Latina.
- KROEBER, Karl (1994): *Ecological Literary Criticism*, New York, Colombia University Press.
- QUIROGA, Horacio (1984): *Cuentos de la selva*, Bogotá, Seix Barral.
- TOBIO y MARCH, Kathleen (1987): "Ejes conceptuales del pensamiento de Horacio Quiroga", *Cuadernos hispanoamericanos*, 442, 73-87.
- MCDOWELL, Michael (1995): "The Bakhtinian road to ecological insight", C. Glotfelty and H. Fromm, *The Ecocriticism Reader*, Georgia, University of Georgia Press, 371-391.
- SOLLIN, Phillip (1994): "Soils and soil process research", L. Macdade, K. Bawa, H. Hespenheide, G. Hartshorn, *La selva, Ecology and natural history of a neotropical rain forest*, Chicago, University of Chicago press, 34-53.